

DOI: 10.18427/iri-2018-0046

A valláspedagógia formálódásának körvonalai

Mikonya György

Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest

mikonyagyorgy@gmail.com

Első megközelítésben - amikor rákeresünk a valláspedagógia címszóra – joggal feltételezhetnénk, hogy bőséges szakirodalommal és tisztán definiált fogalomrendszerrel fogunk találkozni. Ebben a prekoncepcióban megerősíthet bennünket a vallástudománnyal foglalkozó monográfiák, tanulmányok több könyvtárat megtöltő mennyisége. Igen ám, de ezekben a forrásokban az esetek többségen nem jelenik meg markánsan elkülönülő diszciplínaként a valláspedagógia, és ha találunk is neveléstani fragmentumokat, akkor a következő nehézséget a nyelvezet jelenti, hiszen ugyanazon jelenség megnevezésére gyakran más-más kifejezéseket használnak a különböző vallások, sőt még az egyes vallásokon belüli irányzatok szóhasználata is eltérő. Így már maga a kiindulási helyzet is problematikus, mert hatalmas mennyiségű forrásanyagból kellene kihámozni a pedagógiai vonatkozásokat, mégpedig oly módon, hogy közben a nyelvi kódot is meg kellene fejteni. Ha ezt bárki képes lenne megtenni, még akkor sem lenne teljes a kép, mert ez csak az írott források megismerését jelentené, holott tudjuk, számos vallás tanításában az írott forrásokat kiegészítő szóbeli áthagyományozás és értelmezés a fontosabb.

A valláspedagógiai megközelítésre törekvés még további dilemmákat is felvet: ilyen a hagyományosan a „nyugati” kultúrához köthető, önmagában is sokféle irányzatot összefogó, főleg a Bibliára alapozó, vagy a „keleti” kultúrához köthető más vallások figyelembe vétele, amilyen például a hinduizmus, a buddhizmus és a taoizmus. Az is kérdés lehet, hogy a valláspedagógia csak az ún. történeti egyházakkal foglalkozzon-e vagy a régi és új vallásos mozgalmak ide tartozó nézeteinek integrálása is a valláspedagógia része lehet? Az is felvethető, hogy részletezően foglalkozzunk-e az adott vallás rekrutációját biztosító belső neveléssel, vagy csak a külső intézményes neveléssel? Az előző megfontolások alapján a valláspedagógia tárgyalásmódja lehet a következő:

<i>Kiterjedés szempontjából vizsgálódhat</i>	<i>Funkcionális szempontból</i>	<i>Kutathatóság szempontjából</i>
1) a legszélesebb értelemben, azaz minden vallás vizsgálata irányába 2) széles értelemben egy-csoportra koncentrált elemzés pl. monoteista vallásokra 3) szűk értelemben, kifejezetten egy egyházra koncentrálv pl. katolikus stb. 4) szűkebb értelemben pl. egy szerzetesrendre koncentrált elemzés	1) a belső nevelés rendje – szerzetesrendekben, szemináriumokban 2) egyházi iskolákra koncentrálv (óvodától – az egyetemig) 3) vallásos nevelés a családban 4) a környezeti hatások, a társadalmi körülmények vizsgálata	1) az adott vallás kiindulási alapja: Biblia, Korán stb. alapján 2) az adott vallás oktatásra vonatkozó dokumentumaira koncentrálv pl. II. Vatikáni Zsinat 3) meghatározó személyek életútja és munkássága szerint: vallásalapítók, szentek, próféták 4) pedagógiai témákkal foglalkozó teoretikusok és gyakorló tanárok munkái alapján

A fenti korántsem teljes előzetes problémafelvetést megszakítva célszerű a szakirodalmi tájékozódás felé fordulni.

A valláspedagógia jelentősége napjainkban és a társadalom kihívásai

A nehezen definiálható valláspedagógia gondolatrendszerét erőteljesen befolyásolják napjaink gazdasági és társadalmi kihívásai. Ebből adódóan az átfogó elméleti útmutatás és a mindennapi élet részletező szabályozásának igényével fellépő valláspedagógiának számos nehézséggel kell megküzdenie. Ezek között talán a legnagyobb gondot az jelenti, hogy „Az elméletek és a tapasztalati megfigyelések robbanásszerű mennyiségi gyarapodása ellenére egyelőre nemigen kezd körvonalazódni átfogó, általánosan és gyakorlatiasan használható emberkép. Szinte már természetesnek tekintjük, hogy szemléletmódunkat egymással versengő pszichológiai megközelítésmódok nem feltétlenül összeillő mozaikjai határozzák meg. Egy viszonylag általánosan elfogadott, koherens emberkép hiánya azonban rendkívül megnehezíti nemcsak a szerzetesi képzést, hanem az általánosabb nevelési, társadalmi, erkölcsi és hasonló kérdések megközelítését is.” (Lukács, 2013:198) Mindezt tovább fokozza a korabeli szövegek és a mai gondolkodás közötti kulturális távolság, ami külön értelmezést, összehasonlítást, azaz a nyelvi kód megfejtését igényli. Ezzel együtt érzékelhető a valláspedagógia iránti igény fokozódása is, hiszen a társadalom különböző rétegeiben eltérő szükségletek alapján erősödik a hiteles tekintélyszemélyek utáni vágy. De ezzel párhuzamosan tapasztalható minden tekintély radikális elutasítása, sőt ugyanazon személynél előfordulhat a szélsőségek közötti ideoda ingadozás is. A széthullott társadalomban, védett családi háttér nélkül felnövekvők érzik, hogy hiányzik az (akaraterő) erejük céljaik eléréséhez. Az akaraterő napjainkban a nevelési folyamat egyik legnyilvánvalóbb hiánycikke, „a valláspedagógiának éppen ennek gerjesztésében rejlik az egyik legnagyobb ereje” (Lukács, 2013:204) és tegyük hozzá az akaraterő fejlesztésében rendelkezik a valláspedagógia a legtöbb tapasztalattal.

Egyre fokozottabb igény mutatkozik a társadalomban határozottságot sugalló, kemény korlátokat állító, külsőségeket és szabálytartást hangsúlyozó közösségek iránt. Szaporodnak a szélsőségek a társadalmi együttélésben és az életmódban: vannak minden kötöttséget elutasító egyének, családok, csoportok és vannak, bár kevesen a nagyon szigorú, a szabályokat rigorózan betartók (ortodoxok) is. „*A kompenzációs biztonságkeresés veszélyeket rejt magában – a nyugati társadalom kulturális ingája újra visszafelé lendülhet – mint 1968-ban, amikor látszattmegoldások születtek – a szabadságkeresés hiteles vágya terméketlen, önközpontú viselkedésformákhoz vezetett a naiv jó szándék ellenére.*” (Lukács, 2013:204)

A társadalomban mindenütt érzékelhető „*spirituális szomjúságra hiteles válaszok kellene*” (Lukács, 2013:205) amire a valláspedagógiának figyelemmel kell lennie. A történelmi egyházak életmódot illető álláspontja is alakul, változik az idő haladtával - igaz érthető okból lassabban - mint ahogy azt általában elvárják.

Egy, a Nyugat és Kelet közötti közvetítést kereső, sokáig Indiában élt bencés szerzetes - Bede Griffiths (2006) - úgy véli, hogy „*megállóhely csupán minden egyház, minden vallás, minden emberi közösség; sátor, melyet az Isten Városa felé haladó zarándokok vertek fel.*” (Griffiths, 2006:47) Szerinte a vallás és a kereszténység sőt igen nagy mértékben még a szerzetesség is, a jelenlegi rendszer foglya, amelyik kudarcot vallott abban, hogy olyan életmódot kínáljon, melyet az emberek keresnek. Úgy látja a mai világ közel került a Kr. u. 4. századi Róma birodalmához – amikor is a szerzetesi életmód mentette meg a világot – hiszen akkor egyedül a sivatagba menekült, imádságba és munkába merült szerzetesek élték túl a római birodalom bukását. Az ő tanításai alapján alapítottak Európában kolostorokat, amire az új civilizáció és az európai munkakultúra épült (Griffiths, 2006:42-43). Nagy valószínűséggel vélelmezhető, hogy a jövőben a természetes erőforrások szűkülése alapvető változásokat eredményez majd jelenlegi életmódunkban – szükség lesz keresni és találni egy olyan életmódot, mely minden katasztrófát képes túlélni. A bencés szerzetes Griffiths úgy véli, hogy ezt az ősi tudást kell visszaszerezni és a nyugati embernek át kell értelmeznie az önmegvalósítás keresésének útját, mégpedig azon technikák segítségével, amelyeket Keleten évszázadok óta követnek, mert „*A racionális, tudományos tudás talán tovább pontosítja és szisztematikussá teszi ezt a fajta (nyugati) tudást, de el is idegeníti az embert a természettől, és egy mesterséges világot hoz létre.*” (Griffiths, 2006:166)

Szakirodalmi tájékozódás

A valláspedagógia lényegéről való tájékozódáshoz nélkülözhetetlen a vallás valamiféle definíciójának felhasználása. Erre igen bő választék áll rendelkezésre, az evolúcióbiológus Jared Diamond (2013) történetesen tizenhat meghatározást gyűjtött össze antropológiai orientáltságú könyvében, amelyek közül kettőt választok ki. E szerint –Durkheimet idézve - a vallás „Szent dolgokra vonatkozó hitek és gyakorlatok rendszere, amely összes hívét az Egyháznak nevezett erkölcsi közösségben egyesíti”. William James pedig azt írja, hogy „*A vallás a lehető legszélesebb és legáltalánosabb értelemben... abból a hitből áll, hogy létezik egy láthatatlan rend és hogy számunkra a legfőbb jó az ahhoz való harmonikus igazodás.*” (Diamond 2013, 270-271) A definíciók birtokában már hozzákezdhetünk a valláspedagógia fogalmáról való tájékozódáshoz.

A Pedagógiai Lexikon három kiadásából az 1938-as és az 1979-es kiadásban nincs valláspedagógia címszó, viszont van vallási felsőoktatás, vallásos nevelés és

vallástanítás címszó (Pedagógiai lexikon R-Z, 1979:431-433). Ugyancsak hiányzik ez a címszó a Magyar Katolikus Lexikonból, a Pallas Nagylexikonból, de még a wikipédiából is.

Viszont a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Karán van három év alatt elvégezhető valláspedagógia szak, van ilyen elnevezésű tanszék, de a tantervben nem szerepel ilyen megnevezésű tantárgy. A Károli Gáspár Tudományegyetem Hittudományi Karán még Gyökössi Endre (1992) kezdett hozzá a valláspedagógia és a pasztorálszichológia együttes oktatásához egy ilyen elnevezésű tanszéken, amit aztán Pálhegyi Ferenc vitt tovább, és most Németh Dávid vezet. Utóbbinak köszönhető egy vallásdidaktikai szöveggyűjtemény megírása, továbbá egy a hit és nevelés kapcsolatát elemző monográfia megjelentetése. Már az eddigi tájékozódás is arra utal, hogy a valláspedagógia gyakran együtt szerepel a pasztorálszichológiával és mintha a magyar szakirodalomban ezen utóbbi – papok/lelkészek által művelt terület - lenne a dominánsabb.

Mészáros István (1989) közvetlenül az 1989-es rendszerváltást követően írta meg útmutató jellegű tanulmányát, amelyben körvonalazta egy történelmi tapasztalatokra épülő valláspedagógiai koncepció lényegét. Ennek legfontosabb javaslata az erkölcsi értékrendszer helyreállítására törekvés. Ennek három fő összetevője különböztethető meg: 1) a polgári liberális hatások 2) a közös zsidó keresztény örökség és 3) a sajátos keresztény eszmék világa. A polgári liberális hatások között szerepel „az egyéni érdekek okos és megfontolt érvényesítésének képessége, mint erkölcsi érték”, a praktikum minden tevékenységben és a kreativitással összekapcsolt önmegvalósítás (Mészáros, 1989:26). A zsidó keresztény örökség összefoglalása a Tízparancsolat, azaz az első három Istenre vonatkozó és a további hét embertársakra vonatkozó parancsolat értelmezése. A sajátos keresztény erkölcs legfontosabb elemének a szeretetnek, azaz „a tudatos, felelősségteljes és tevékeny mások iránti szolidaritás” tartalmának a kibontását tekinti a szerző (Mészáros, 1989:31).

Neveléstudományi szakirodalmi utalások keresése közben örömmel fedeztem fel Zsolnai József könyvében a következő mondatot „...*a pedagógiai világ teljes számbavételére törekszünk, s ...nem rekeszthetjük ki a pedagógia világából az egyház és valláspedagógiákat...*” (Zsolnai, 1996:101) Néhány oldallal később a „pedagógiai vallástan” címszó alatt viszont már ez olvasható „*a pedagógiai vallástan nem valláspedagógia és nem is egyházpedagógia*” (Zsolnai, 1996:104). Sajnos a szerző nem részletezte a kettő közötti különbséget, viszont új fogalmak bevezetése által még fokozódik (bennem) a terminológiai zavar, ugyanis a pedagógiai vallástan definíciója Zsolnai szerint a következő: „*a pedagógiai vallástan .... tényszerűsége, az ember által alkotott értékek iránti tiszteletre, valamint az emberi egyedi lét végességével tudatosan számot vető – filozófiai-antropológiai értelemben vett értékválasztásra készítő látásmód és tudáseggyüttes, amely a vallásfilozófiák tanításaira, a vallás-és egyháztörténet, valamint a hittudományi (teológiai) gondolkodásmód eredményeire építhet*” (Zsolnai, 1996:104). Ebben a címszóban (pedagógiai vallástan) még további, igen fontos felvetések fogalmazódnak meg, ilyenek a következők:

- ez az ismeretterület a mai pedagógiai közgondolkodásból szinte teljességgel hiányzik;
- ez a tudás elsődleges fontosságú a pedagógusszakma számára azért, hogy a tanárok hitelt érdemlően és hozzáértően szemlélhessék a különböző – egymással nyíltan vagy rejtetten rivalizáló – vallási, egyházi szerveződések, hogy értően viszonyulhassanak ezekhez;
- ezen tudáseggyüttes további címzettjei az oktatáspolitikusok, az iskolafenntartók és a szülők lehetnek;

- ez a még kimunkálásra váró ismeretkör nem kötelezheti el magát egyetlen tételes vagy kinyilatkoztatásra épülő vallási rendszer mellett sem (Zsolnai, 1996:104).

A Zsolnai-féle pedagógiai vallástan fő jellemzője az ökumenikus jellegű, vallásfilozófiákra építő szemlélet, míg az adott történelmi egyházak deklarált vagy csak gyakorolt valláspedagógiája a mindenkor adott hitfelekezet tanításaira épül. A nyilvánvaló fogalomhasználati eltérés ellenére azért mégis érdemes volt idézni a „pedagógiai vallástan” címszó tartalmi elemeit, mert két dolog biztosan érvényes ebből a valláspedagógiára: az egyik a multidiszciplináris megközelítés fontosságának a hangsúlyozása; a másik pedig a címszó tartalmát értelmező kiegészítő felvetések érvényessége a valláspedagógiára.

Egyébként a Zsolnai könyv egy másik fejezete is jelentőséggel bírhat a valláspedagógia szempontjából, mégpedig az értékpedagógiák című fejezetben az alternatív pedagógiák felsorolása. Ezek közül csak a valláspedagógia szempontjából fontosnak tekinthetőket említem, ilyenek: a bencéspedagógia, a ciszterciák, a dominikánusok, a ferencesek, a jezsuiták, a piaristák, a premontreiek, az evangélikusok, a reformátusok és az unitáriusok pedagógiája. Érdekes, hogy a teljes listából kimaradt az évezredes hagyományokkal rendelkező zsidó pedagógia, holott - a teljességre törekvés részeként - az antropozófiai vagy éppen a bolsevik pedagógia szerepel ebben a felsorolásban! (Zsolnai, 1996:191-192). Ez a felsorolás utal egy másik problémára is, ugyanis, ha csak a katolikus szellemiségű pedagógiákat vizsgálánk, már akkor is hatalmas terjedelmű forrásirodalmat kellene feldolgozni és akkor még nem mennénk bele az olyan finom részletekbe, hogy az egyes szerzetesrendek esetében értelemszerűen más a szerzetesi utánpótlást biztosító belső és más a külső intézményes nevelés gyakorlata.

Pedagógiai szempontból kiemelten fontos a rendszerváltás utáni időszak nyugodtabb időszakában megjelentetett katolikus, református és evangélikus indíttatású, kifejezetten az újonnan elkezdődött egyházi oktatás feladataival, dilemmáival foglalkozó „*Evangéliumi nevelés lélekben és igazságban*” (Jancsó et al., 1996) címmel megjelent kötet. Az ebben olvasható tanulmányok szinte leképezik a valláspedagógia teljességét, hiszen szerzetes / pap / lelkész, szociológus, pszichológus és pszichiáter, gyakorló tanár és pedagógiai teoretikus, irodalmár, filozófus és közíró írásait közli. A többféle tudomány képviselőiből álló személyi összetétel természetesen ugyanilyen tartalmi sokszínűséget is jelent. Ez a kötet viszont – a szerkesztők szándékából és lehetőségeiből adódóan - nem foglalkozik a történelmi egyházakon kívüli vallások és az új vallásos mozgalmak pedagógiai vonatkozásaival!

Csanád Béla (2004) szerint – aki egy katolikus szellemiségű, teológiai alapozású valláspedagógia könyv szerzője – hazánkban az utóbbi ötven év óta nem jelent meg olyan kifejezetten és sajátosan keresztény valláspedagógiai tankönyv vagy szakkönyv, amely teológiai és antropológiai alapon tudományos igénnyel készült volna. Úgy véli a valláspedagógia, mint önálló teológiai szakágazat - külföldön is - csak a II. Vatikáni Zsinat utáni évtizedekben bontakozott ki erőteljesen. Egyébként a maga területén szaktekintély szerző úgy véli, hogy minden vallásnak, így buddhizmusnak, iszlámnak stb. is lehet sajátos valláspedagógiája, önálló célkitűzésekkel és sajátos eszközökkel (Csanád, 2004).

A II. Vatikáni Zsinat szellemiségének gyakorlati megvalósításáról rendeztek 2013-ban konferenciát az Apur Vilmos Katolikus Főiskolán. Az erre az alkalomra kiadott kötet tanulmányai a keresztény nevelés rendszerváltás utáni hazai helyzetéről, újabb

elméleti megközelítési lehetőségekről és az egyházi iskolákban egyre fontosabbá váló módszertanai tevékenységről tájékoztatnak (Gravissimum Educationis, 2013).

A bőséges idegen nyelvű szakirodalomból azért idézem Patricia Wennemann-Göbbling (2013) gondolatait, mert egy újszerű, hazánkban kevésbé művelt témáról az óvodai valláspedagógiáról ír. Szerinte általában vegyes gondolatok támadnak az emberekben a valláspedagógia szó hallatán. Van, akiben kellemes gyermekkori templomi élményeit idézi fel, másoknak csak a sok kívülről megtanulandó imádság és a végtelenül hosszú litániák jutnak eszébe. A gyakorló pedagógus ezen utóbbiak elkerülésére szólítja fel az oktatókat. Az általa képviselt felfogás szerint az (óvodai) valláspedagógia tárgya és feladata: 1) a gyermekek mindenkor adott élethelyzetének feldolgozása 2) a gyermekek pozitív tapasztalatokhoz juttatása 3) a Jézushoz hasonló viselkedés segítése, ösztönzése és 4) a spiritualitás felé a kezdő lépések megtétele (Wennemann-Göbbling, 2013).

Ahogy ez érintőlegesen már korábban említésre került, tény az, hogy a tág értelemben vett vallástudományi bibliográfia olyan hihetetlenül terjedelmes, hogy ennek a teljességre törekvő összeállítását eddig meg sem kísérelték, ennek ellenére jó néhány valláspedagógiai definíció született. Boross Géza (1993) témára vonatkozó összegzése szerint *„Van olyan felfogás, mely szerint a valláspedagógia a gyakorlati teológia egyik rész tudománya (Frör, Englert). Mások olyan tudománynak tekintik, melynek dupla (kettős) fundamentuma is van: teológiai és pedagógiai (Nipkow). Mások a neveléstudományok családjába sorolják. Hans Dieter Bastian szerint a valláspedagógia az a tudomány, mely az egyház cselekvését az újkori neveléstudomány eszközeivel kutatja. G. R. Schmidt a teológia és a pedagógia között jelöli ki a valláspedagógia tudománytani helyét. Wilhelm Graeb szerint: A valláspedagógia ott kezdődik, ahol a gyakorlati teológia végződik, ti. a keresztyén vallás társadalmi-kulturális vonatkozásainál. Szerinte a valláspedagógiának más az iránya. A valláspedagógia nem az egyház felől nézi a vallásos nevelés kérdéseit, hanem az individualizált és a társadalmilag intézményesített vallás jelentkezése felől. Azaz a vallásnak nemcsak az egyházi, hanem elsősorban kulturális jelentősége iránt érdeklődik”* (Boross, 1993)

A valláspedagógia és más diszciplínák

A valláskutatás lehetőségeiről alkotott véleményekkel kapcsolatban megfontolandó a német vallástörténész Ernst Troeltsch felfogása, ő „felhívta a figyelmet arra, hogy az egyház, a szekták és a misztika más és más képet alkot a társadalmi valóságról és ehhez másképpen is viszonyul.” – amit szintén messzemenően figyelembe kell venni a vallási jelenségek értelmezése során (Voigt, 2004:20). Magában a valláspedagógiában rejlő lehetőségekkel szemben is megfogalmazódnak fenntartások. A belga neveléstörténész Marc Depaepe (1997) *mindenfajta ideológia és a neveléstudomány kapcsolatát vizsgálva, kritikusan megállapítással élve, úgy véli „Azokban az oktatási rendszerekben, amelyeket egyik vagy másik ideológia jegyében alapítottak, mint például a marxizmus-leninizmus vagy a dogmatikus katolicizmus, a történelmet nem csupán használták (casu quo kihasználták) hanem támogatni volt kénytelen a neveléstudományt.”* (Depaepe, 1997:208-209) Ez ugyancsak megnehezíti a pontos és egyértelműen tiszta, egzakt körkép felvázolását.

A valláspedagógiai megközelítés lényegében azt jelenti, hogy egy célszerűen megválasztott szempontrendszer segítségével, lehetőség szerint multidiszciplináris alapon történjen a kutatási téma feltárása. A multidiszciplináris szemlélet kiindulópontja az összehasonlító vallástudomány lehet és ennek kiegészítéseként -

mint a neveléstudományhoz legközelebb álló tudomány - a vallásszociológia, a valláspszichológia és a kulturális antropológia. Ilyen értelemben a vallásszociológia azért fontos, mert főleg közösségekkel foglalkozik, a valláspszichológia az egyénnel, a kulturális antropológia pedig a népcsoportok vallásos gyakorlatával.

A vallásszociológiai és valláspszichológiai szakirodalom szemlélő jellegű áttekintése részletezően olvasható Voigt Vilmos monográfiájában (Voigt, 2004:12-30). Az itt felvetett témák igen változatosak, fontos bennük az utalás a vallásos témák megközelítésében rejlő nehézségekre, amennyiben az olyan sokféleképpen értelmezhető jelenségről - mint például a vallási csodáról - többféle, egymástól a jelenség megítélésben lényegesen eltérő tanulmányban értekeznek. A vallásszociológiai szakirodalomban felvetett témák között fontos a vallás és az életmód kapcsolatának vizsgálata. Ennek keretében - Tomka Miklós kutatásai alapján - kifejtésre kerül Magyarország vallási statisztikája, az új vallásos mozgalmak lényege, a keresztnévek adásának gyakorlata, az étkezési és öltözködési szokások közötti különbség, az eltérő vallási irányzatokban használt tankönyvek gyermekképe és több más a pedagógiával csak érintőleges kapcsolatban levő téma. Azonban a vallásszociológiai megközelítés legfontosabb hozama a valláspedagógia számára a családi életben bekövetkezett életmódbeli változások hatásának nyomon követése. Voigt Vilmos korábban említett monográfiájából - metodikai szempontból - még említést érdemel az utalás a kutatási téma behatárolására, az általa alkalmazott tág és a szűkített vizsgálati szempontokra (Voigt, 2004:21-22). Az említett szerző egyetemi előadásainak összefoglalása és egyúttal az összehasonlító vallástudomány egyik meghatározó szakirodalmi forrása *A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba.* című monográfiája (Voigt, 2006).

A valláspedagógia legtágabb értelmezését a nyugati mellett a nomád népek, a szemita, a keleti és a törzsi vallások figyelembevételével jelentené, mégpedig a maguk történeti fejlődésében vizsgálva. A szűk értelmezés pedig például egyes szerzetesrendek - így a bencések, ciszterciák, dominikánusok és más rendek - adott országban, adott időszakban dokumentált történetéből a neveléstani vonatkozások kiemelését jelentené. Tekintve, hogy úgy a tág, mint a szűk értelmezés messze meghaladja egy tanulmány lehetőségeit, így ebben az esetben csak utalásokból és fragmentumokból összeálló körvonalak felvázolására vállalkozhatom.

A vallásszociológiai kutatás egyik legújabb kiadású hazai monográfiája - tankönyvi használatra szánva - tárgyalja a vallások keletkezését és fejlődését. Rendkívül hasznos még benne, hogy a szerzők tisztázó jelleggel értelmezik és definiálják az egyház és a mozgalmak, valamint a felekezet, a gyülekezet, a szekta és a kultusz fogalmát. Ismertetik az új vallási jelenségek tipológiáját és nagyon hasznos a sokféle mozgalom, kultusz, szekta tartalmi elemeinek ismertetése. A kötet – a vallásszociológia klasszikusainak szövegeiből – nagyon célszerűen válogatott forrásokat közöl. E kötet tanulmányozása igen hasznos a valláspedagógia iránt érdeklődők számára! (Bögre & Kamarás, 2013)

Egy másik diszciplína a valláspszichológia bizonyos mértékben mindig foglalkoztatta a lélektan minden jelentős kutatóját. Ilyen tekintetben különösen a pszichoanalitikus iskola - Freud, Jung, Ferenczi, Szondi – felismerései és az ebből eredő következtetések jelentősek. Az egyes jelenségek között fontos a vallási élmény hatásmechanizmusának természettudományos leírása és megismerése, mert ennek neveléstudományi relevanciája fontos, mindenfajta motivációt biztosító, a személyiséget energetizáló hatás szempontjából. A valláslélektan másik fontos hozama az élettörténeti elemzés eredményeiben rejlő tanulságok feldolgozása. Ennek mindeddig nem kellően figyelembe vett felismerése például az, hogy más a gyermekek

és más az idők vallási élménye (Voigt, 2004:28). A valláspszichológia területén a módosult tudatállapotok lényegének bemutatása és a vallásos jelenségek mentális hatásának vizsgálata különösen fontos. Ennek klinikai tapasztalatait foglalja össze Süle Ferenc tankönyvként is használt monográfiájában (Süle, 1997). A vallás- és családlélektani, illetve pasztorálszichológiai megközelítés kiváló hazai művelője Gyökössy Endre, akinek számos publikációja jelent meg e témákban. A multidiszciplináris szemléletű felfogások között nem mellőzhető Popper Péter kiterjedt életművének tanulmányozása, mert nem csak a különböző diszciplínák, hanem a nyugati és keleti vallások kölcsönhatásáról is sokat értekeznek. A valláspszichológusok egyébként élen járnak a keleti-nyugati kapcsolatok értelmezésében. Goleman (2008) például úgy véli, hogy „*a buddhizmus pszichológiaként fog eljönni a nyugati világba... (annak ellenére, hogy) a nyugati pszichológusok legtöbbször ellenezték a keleti pszichológiákat ... alig tekintették többnek ezeket, mint enyhén zavaros vallási rendszereknek, teljesen híján a képzett pszichológus számára érdemleges témáknak.*” (Goleman, 2008:21, 176).

A kulturális antropológia kiterjedt szakirodalmából, neveléstudományi szempontból különösen fontos az életszakaszokat elhatároló beavatási rítusok és szokások, valamint szellemi fejlődési út fokozatokba szedett rendszerének vizsgálata. Hasznos még a mindennapi élet szerveződésére vonatkozó kutatások eredményeinek megismerése.

Az újabb nevelélméleti kutatások kiemelt figyelmet szentelnek az egyházi iskolákban tanuló diákok identitásának formálódására (Kopp, 2007). Az egyházi iskolában tanuló diákok kapcsolatrendszerének komplex elemzése olvasható Pusztai Gabriella könyveiben (Pusztai, 2009, 2011)

A legújabb neveléstudományi kutatások között fontos a Németh András nevéhez és műhelyéhez köthető, az életreform, a reformpedagógia és a vallások kapcsolódását vizsgáló több, neveléstörténeti és kulturális antropológiai megközelítést együttesen alkalmazó kötet. Az e kötetekben megjelent tanulmányok legfőbb jellemzője a szintézisre törekvés, azaz ugyanazon jelenség több szempontú elemzéséből - beleértve az antropológiai, eszmetörténeti, filozófiai, történeti, ikonográfiai, művészeti és zenei megközelítésből eredő ok-okozati összefüggések bemutatása (Németh, Mikonya & Skiera, 2005; Németh & Pirka, 2013).

Kifejezetten csak az értelmezés bonyolultságának érzékeltetése kedvéért felsorolok még néhány példát a teológiai alapozású irodalomból. A Wilhelm F. Kasch szerkesztésében megjelent *Ökumenische Bibliographie* (Paderborn 1976) csak néhány részterületre - azaz a vallástanáításra és ennek módszertanára a keresztény nevelésre terjed ki - és ennek is csak a mai, európai, keresztény, sőt mindennek csak a német változatát tekinti át. Mégis a könyv igen részletesen tagolt kilenc fő fejezetében legalább ötezer (!) kiadványra hivatkoznak, mintegy igazolva a szakirodalom áttekinthetlenségét (Voigt, 2004:13).

Közvetlenül a valláspedagógia szempontjából figyelembe vehető művek száma a korábban említett tudományterületekhez képest ugyan jóval kevesebb, de még ez is áttekinthetetlen mennyiségű forrásanyag. Ennek pedig az a magyarázata, hogy a neveléssel foglalkozó részek általában nem különülnek el kifejezetten és pregnáns módon a szakirodalomban, nincsenek kiemelve az általános vallásos gyakorlatból. Ezért azzal a sajátos helyzettel állunk szemben, hogy bár tudjuk, hogy oktatás valamilyen módon a kezdet kezdetétől létezik minden vallás gyakorlatában, de ez többnyire nem jelenik meg pedagógiaként. Ezért praktikus arra van lehetőség, hogy az általános vallástudományi művekből, megismerve és értelmezve az adott vallás szóhasználatát, egységesen értelmezhető neveléstudományi szempontok alapján

kiemeljük és rendszerezzük a pedagógiai vonatkozású tartalmakat. Természetesen erre csak azon vallások keretében van esély, amelyek rendelkeznek írott forrásokkal, ahol csak a szóbeli tanítást preferálják, vagy ennek jut a nagyobb szerep, ott nehézségekbe ütközik mindenféle értelmezési és elemzési kísérlet.

Jövőkép – összegzés

A valláspedagógia jövője szorosan kapcsolódik a vallás megújulására vonatkozó elgondolásokhoz. Ez utóbbit pedig az is determinálja, hogy milyen lesz a jövőben a világ, azaz a vallás változó történelmi funkcióiból mi és hogyan valósul meg, ami lehet:

- 1) a természetfeletti magyarázat keresése,
- 2) a szorongásoldás rítusok által,
- 3) gyógyír a halálfélelemre és fájdalomra,
- 4) szabványosított szervezet működtetése,
- 5) politikai engedelmességre szorítás,
- 6) idegenekkel szembeni viselkedési normák meghatározása,
- 7) háborúk igazolása (Diamond, 2013:304).

Az csak a jövőben fog eldőlni, hogy és e tényezők közül melyik kombináció válik fontossá, illetve milyen új szükségletek jelennek meg meg. Az viszont egészen biztos, hogy a valláspedagógiának reagálnia kell ezekre az új kihívásokra.

Irodalomjegyzék

- Boross Géza (1993). A valláspedagógia problémái és feladatai. *Confessio*, 17 (3), 64-76.
- Bögre Zsuzsa, & Kamarás István (szerk.) (2013). *Vallásszociológia*. Budapest: Luther.
- Csanád Béla (2004). *Keresztény valláspedagógia*. Budapest: Jel.
- Depaepe, Marc (1997). Demythologizing the Educational Past: An Endless Task in History of Education. *Historical Studies in Education*, 9 (2),:208-223.
- Diamond, Jared (2013). *A világ tegnapig. Mit tanulhatunk a régi társadalmaktól?* Budapest: Typotex.
- Jancsó Kálmánné, Kelemenné Farkas Márta, & Korzensky Richárd (szerk.) (1996). *Evangéliumi nevelés lélekben és igazságban*. [A Katolikus, a Református és az Evangélikus egyház közös kiadványa]. Pannonhalma: Bencés.
- „Gravissimum Educationis”. *A keresztény nevelés feladatai és kihívásai a harmadik évezred elején* (2013). Vác: Apor Vilmos Katolikus Főiskola.
- Goleman, Daniel (2008). *A meditáció ősi művészete*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Griffiths, Bede (2006). *Kelet és Nyugat házassága*. Budapest: Filosz.
- Gyökössi Endre (1992). *Életápolás: vallás és családlélektani esszék és tanulmányok*. Budapest: Magyarországi Református Zsinati Iroda.
- Kopp Erika (2007). *Református középiskolások identitása*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Lukács János SJ (2003). *A jezsuita képzés a Rendtartományban*. Budapest: L'Harmattan; Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola.
- Mészáros István (1989). *Kis magyar neveléstan – rendszerváltás idejére*. Budapest: Hani Alapítvány.
- Németh A., Mikonya Gy., & Skiera E. (2005). *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Budapest: Gondolat.
- Németh A., & Pirka V. (2013). *Az életreform és a reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Budapest: Gondolat.

- Pedagógiai Lexikon R-Z* (főszerk. Nagy Sándor) (1979). Budapest: Akadémiai.
- Pusztai Gabriella (2009). *A társadalmi tőke és az iskola*. Budapest: Új Mandátum.
- Pusztai Gabriella (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig*. Budapest: Új Mandátum.
- Süle Ferenc (1997). *Valláspatológia. A vallási és kórlélektani folyamatok keveredésnek mélylélektani vizsgálata*. Szokolya: GyuRó Art-Press
- Voigt Vilmos (2004). *A vallási élmény története*. Budapest: Timp.
- Voigt Vilmos (2006). *A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba*. Budapest: Timp.
- Wennemann-Gößling, Patricia: *Religionspädagogik: was ist das?* Letöltés: <http://www.kindergartenpaedagogik.de/669.html> [2013.12.20].
- Zsolnai József (1996). *A pedagógia új rendszere címszavakban*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.